

Carl W. Ernst

TASAVVUF

ÖĞRETİLERİ

Çeviri: F. Cangüzel Güner Zülfikar

ESFİ
KİTAP

TASAVVUF ÖÇRETİLERİ
İlavelerle Cözden Geçirilmiş Baskı
Carl W. Ernst

SUFİ KİTAP | 149
tasavvuf araştırmaları | 15

editör **HANDE YILDIRIM ÖNSÖZ**

kapak tasarımı **RAVZA KIZILTUÇ**

iç tasarım **NUR KAYAALP**

1. baskı **Ekim 2019, İstanbul**

2. baskı **Kasım 2019, İstanbul**

isbn

ISBN: 978-605-9778-90-9

9 786059 778909

SUFİ KİTAP
Cağalođlu Alemdar Mahallesi,
Alayköřkü Caddesi, No: 5
Fatih / İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

sufi.com.tr
sufi@sufi.com.tr
f t g+ sufikitap

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Sistem Matbaacılık
Yıllanlı Ayazma Sok. No:8
Davutpařa-Topkapı / İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI

© *Teachings of Sufism* orijinal adıyla
Shambhala Publications tarafından
yayımlanan bu kitabın tüm yayın
hakları Akçalı Telif Hakları Ajansı
aracılığıyla Timař Yayın Grubu
bünyesinde faaliyet gösteren Sufi
Kitap'a aittir. İzinsiz yayınlanamaz.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü	9
Önsöz	15
1. KUR'ÂN'I SÛFÎYÂNE ANLAYIŞ	23
Seçkinlerin Kitabı (<i>el-Lüma'dan</i>)	24
<i>Allah'ın Kitabını Anlamak ve (Ona) Uymak Üzerine</i>	24
EBÛ NÂSİR EL-SERRÂC	24
2. HZ. MUHAMMED'İN^(SAS) KARAKTERİ	36
Ezelî Nur Olarak Hz. Muhammed	36
<i>Lambanın TS'si</i>	37
EL-HÜSEYİN BİN MANSUR EL-HALLÂC	37
Ahlâk Örneği Olarak Hz. Muhammed	41
<i>Örnekler Kitabı ve Allah'ın Elçisini Taklit</i>	41
EBÛ NASİR EL-SERRÂC	41
3. MÂNÂYI YAŞAMAK	59
Mânevî Yolun Ahvali	59
<i>Hayretteki Yolcu'dan</i>	60
NECMEDDİN KÜBRÂ	60
Şattârî Tarîkatinin Tefekkürü	70

<i>Tefekkür Üzerine Risâle</i>	72
İSA CÜNDULLAH	72
<i>Şefaât Makamı Üzerine Risâle</i>	81
İSA CÜNDULLAH	81
Gökyüzündeki Küreler Boyunca Yükselmek	87
<i>Dokuz Dergâh</i>	88
İSMÂİL BİN MAHMUD SİNDÎ ŞATTÂRÎ	88
Tarîklerin Uygulamaları	91
<i>Berrak Pınar</i>	92
MUHAMMED EL-SENÛSÎ	92
4. İLÂHÎ VE İNSANÎ AŞK	97
<i>Seven ve Sevilenin Nezâketi Üzerine</i>	99
RÛZBİHÂN BAKLÎ	99
5. MÜZİK DİNLEMEK	108
<i>Müzik Dinlemek Üzerine</i>	110
RÛZBİHÂN BAKLÎ	110
6. AHLÂKÎ UYGULAMA	129
<i>Yolcuların (Müridlerin) Hataları</i>	131
RÛZBİHÂN BAKLÎ	131
7. MÜRŞİDLİK VE MÜRİDLİK	155
<i>Müridlere Vasîyet</i>	157
EBÛ KÂSİM EL-KUŞEYRÎ	157
Evliyâlık Hakkında	165

	<i>İlâhî İrfanın İnsanları için Faziletin Açıklaması'ndan</i>	166
	ALÂÜ'D-DEVLE SIMNÂNÎ	166
8.	VELÎLERİN HAYATLARI	174
	<i>Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Hayatı</i>	176
	CÂMÎ	176
	Kadın Velîlerin Hayatları	182
	Râbiatü'l-Adeviyye	185
	Fidde	186
	Çiştî Tarîkinin Hintli Hanımları	188
	<i>Salihlerin Âbidlerin Sırları Hakkında Söyledikleri'nden</i>	188
	ABDÜLHAK MUHADDİS DİHLEVÎ	188
	Bibi Sara	188
	Bibi Fatima Sam	189
	Rifâî Tarîkenden Bağdatlı Kadınlar	192
	<i>Velîlerin Bahçesi ve Dürüstün Amellerinin Özü'nden (Ravzati'l-nâzirîn ve hülâsati menâkibe'l-Sâlihîn)</i>	193
	EBÛ MUHAMMED EL VİTRÎ	193
	Râbia binti Ebû Bekir	193
	Zeyneb binti er-Rifâî	194
	Mutasavvıf Bir Hanım Sultan: Cihanârâ	196
	<i>Ruhların Sırdaşı'ndan (Mu'nisü'l-Ervâh)</i>	198
9.	KAYNAKLAR ÜZERİNE NOTLAR	202
10.	KUR'ÂN ÂYETLERİNİN VE HADİSLERİN İNDEKSİ	207

ÖNSÖZ

Tasavvuf İslâmiyetin mistik geleneği olarak tanımlanır. Bu dışarıdan birinin yapabileceği en iyi tariftir. İçeriden biri ise tasavvufu pek çok farklı şekillerde anlatabilir. “Tasavvuf, Allah’ın insanı kendi benliğinden öldürüp O’nunla yaşatması demektir.” “Tasavvuf, beşeriyet şartlarının ortadan kalktığı bir mertebedir.” “Tasavvuf; çarpıcı, parlak bir yıldırımdır.”

Günümüzde tasavvuf tartışmalı bir konudur. Aslı inkâr edilemez biçimde İslâmî dînî gelenekten kaynaklanır ve tasavvufta Kur’ân-ı Kerim ile Hz. Muhammed olağanüstü önemli rol sahibidirler. Tasavvufun ahlâkî ve mânevî bakış açıları pek çok Müslüman toplumuna bin yıldan fazla zamandır güçlü bir şekilde sinmiş olmasına rağmen tasavvuf düşüncesi son yıllarda reformcu ve fundamentalist Müslüman düşünürler tarafından çok eleştirilmektedir. İslâmiyete düşman yabancı âlimler tasavvufu esasında İslâmî olmayan bir kaynaktan ödünç alınmış olarak görürken bazı modern tasavvuf öğretmenleri de tasavvufu İslâmiyetten ayrı bir evrensel öğreti olarak sunarlar. Bu tartışma, tabii olarak tarafsız bir bakış açısından çözülemez.

Fakat son yıllarda Amerika ve Avrupa'da tasavvufa karşı olağanüstü bir ilgi artışı vardır. Mevlânâ'nın Farsça şiirleri, Coleman Barks ve diğerlerinin tercümeleri sayesinde benzeri görülmemiş bir şekilde sevildi. Nusret Fatih Ali Han'ın kavvali müziği dünya müziğinde bilinir hâle geldi. Şaşırtıcı olan, Mevlânâ'nın bazı şiirlerinden başka, geniş tasavvuf edebiyatının örneklerinin İngilizcede kolayca bulunmayışıdır. Elinizdeki kitap bu mânâ yolunun bazı temel yönlerini anlatan mutasavvıf eserlerinden küçük seçmeler sağlamaktadır. Belki sadece bir yazı hariç bu eserlerin İngilizceye çevrilmiş olanı yoktur. İngilizce tercümeyi hazırlarken Fransızca ve Almanca çevirilerin bulunduğu durumlarda bu örneklerle başvurdum.

İslâm mâneviyâtı ve tasavvufu hakkındaki ilk eserler Arapçada görülmeye bin yıldan daha uzun zaman önce başladı. O zamandan beri İslâmiyet ve tasavvuf geleneği Orta Doğu'dan Afrika'nın geniş kısımlarına, Avrupa'ya ve Asya'nın pek çok yerine yayıldı. Bütün bu bölgelerde Arapça, tasavvufun berrak bir şekilde idrakinde ve özellikle Kur'ân ve İslâmî dinî ilimlerin çalışılmasında önderlik etmeyi sürdürdü. Arapçadan sonra Farsça, Müslüman ülkelerde dinî anlayışın ifadesinde en çok kullanılan dil oldu. Tasavvufa dair Farsça yazılmış eserler Balkanlardan Mısır'a, Çin'e ve Endonezya'ya dek birbirinden uzak bölgelerde çalışıldı. Tasavvufun müteakip olgunlaşması birçok başka lisanda; Türkçe, Batı Afrika dilleri, Urduca, Bengalce ve Malayca ortaya çıktı. Bu müthiş büyük edebiyatı bütünüyle sunabilmek bu kitabın kapsamının ve kesinlikle benim kabiliyetlerimin çok ötesindedir. Kitapta çevrilmiş olan metinler bir Urduca bölüm dışında Arapça ve Farsçadandır.

Bu antolojideki metinlerin seçimleri tamamen kişisel tercih meselesi idi ve bu sebepten tasavvufun belirli unsurlarını çok iyi gösterdiğini düşündüğüm eserleri seçtim.

Birkaç yerde aynı yazardan (Serrâc, Rûzbihân Baklî) birden fazla eseri şahsen çok çekici bulduğum için aldım. Onuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla dek değişen geniş ve farklı târihî dönemlerden ve çoklukla Orta Doğu ile Hindistan'dan eserler seçtim. Her çeviri kısa açıklamalarla öncelikle sunulacak târihî ve dinî bağlama yerleştirilmeye çalışıldı. Bu koleksiyon, aslında benim “Şambala Tasavvuf Rehberi” (*The Shambala Guide to Sufism*) kitabımın diğer parçasıdır ve orada yer alan metinleri tekrarlamadan tamamlamaktadır. Tasavvufu daha detaylı ve ilâve okuma önerileri ile öğrenmek isteyenler, gene tasavvufun temel yaklaşımlarını ortaya koyan çevirilerimden oluşan bu kitabıma da bakabilirler. Editörlüğünü yapmakta olduğum, bir başka farklı ve çok daha geniş, mutasavvif eserleri ile uygulamasının araştırıldığı “Uygulamada İslâm Tasavvufu” (*Islamic Mysticism: In Practice*, Princeton University Press) adlı çevirilerden oluşan kitap, birçok diğer âlimlerin katkılarıyla yakında yayınlanacaktır.¹

Burada sunulan konular her şeyi içine alan bir özet olmak iddiasında değildir fakat günümüzde tasavvuf öğretisini merak edenlerin ilgisi gözetilerek tasarlanmıştır. Tasavvuf edebiyatında en çok bulunabilen şekil şiir olduğundan, çevirdiğim metinde geçenler haricindeki şiirleri dâhil etmedim (esasen birkaç yerde Arapça ve Farsça dizeler, alıntılar arasında kitap boyunca görülebilir). Seçmelerin bazısında tasavvufî psikolojinin zorlayan örnekleri bulunmasına rağmen (Şatt rî şeyhi İsa Cündullah'ın tefekküre dair incelemeleri ve Rûzbihân'ın yazılarındaki bazı kısımlar), tasavvuf hakkındaki akademik yazılarda belirli bir miktarda görülebilecek, genellikle çok zor olan felsefî-tasavvufî metinleri kitaba almadım. Bununla birlikte bu kitap, tasavvufun geçmişi boyunca tipik olarak

1 Yazar bu çalışmanın tamamlanmadığını ve yayınlanmadığını belirtmiştir.

hocalardan öğrencilerine aktarılmış türde öğretilerden bir derleme sunmaktadır.

Çağdaş okuyucular, Kur'ân'ın, mutasavvıfların eserlerinin bel kemiğini nasıl oluşturduğunu ve aynı zamanda Farsça eserlerdeki Arapça alıntılarının sıklığını da görünce çok şaşıracaktırlar. Sayısız uzun kısımlar ve hatta İslâm mâneviyatının karakteristik râyihasını veren kısa şifre kelimeler halinde, Kur'ân-ı Kerim'den serpiştirmeler bu eserlerde vardır (alıntılar K harfi ile gösterilmiştir). Serrâc'ın Kur'ân'ın mistik yorumuna tahsis edilmiş tasavvuf rehberinden yapılan seçmelere ek olarak kitabın tamamında geçen Kur'ân kısımları için bir de indeks hazırladım. Sair standart tefsirler ile mutasavvıfların Kur'ân yorumlarını karşılaştıran okuyucular bunlardaki çeşitlilik ve derinlik ile tasavvufî açıklamalara şaşacaklardır. Mutasavvıflar için Hz. Muhammed'in mânevî ehemmiyeti iki seçimle gözler önüne serilmiştir: Şehid Hallâc'ın şâirâne tefekkürü ve Serrâc'ın peygamberin karakterini hürmetkâr anışı. Tasavvufun mânevî uygulamaları birkaç farklı tipte seçme ile sunulmuştur: Necmeddin Kübrâ'ya göre müridlik şartlarının bir listesi, Şattârî tarikinin (insan yüzünün bazı sıra dışı hat takdimlerini de içeren) birkaç kısa tefekkür risâlesi, Kuzey Afrikalı merhum yazar es-Senûsî'nin birkaç tarikin uygulamaları ile ilgili kısa açıklamaları.

Tasavvuf geleneğinin çok önemli taraflarından ve kendine özel karakteristiklerinden biri olan mânâ aşkı üzerine tasavvuf öğretileri, ilâhî aşk ile insan arasındaki ilişkiyi tarifini Rûzbihân'dan sorgulayan isimsiz bir kadınla geçen görüşmelerle başlayan Rûzbihân Baklî'nin "Âşıkların Yasemini" (*Abharü'l-Âşikîn*, "The Jasmine of the Lovers") eserinden seçkilerle sunulmaktadır. Bu kısım müzik dinlemenin etkileri hakkında seçilmiş iki bölümle devam eder. Rûzbihân

Baklı'den alınan ilk bölüm, müzik dinlenirken ortaya çıkacak mânevî tecrübeler üzerine çok yoğun bir tefekkür bahsi iken ikincisi Hindistan ve Pakistan'da mutasavvıf hanendelerin ideal davranışını belirleyen çağdaş rehberdendir. Tasavvufun ahlâkî öğretileri Rûzbihân Baklı'nın, "kâfir" olarak bilinen nefsin kurnaz aldatışlarına, aşkın doğası ve mânevî yoldaşlık ile şeyh ve mürid bağlantısına değinen "Sâliklerin Hataları" (*The Errors of Wayfarers*) isimli kısa eseriyle sunulmaktadır. Bu eserde mânevî yoldayken yoldan sapmanın çeşitli şekillerinin etkileyici ve ayrıntılı tartışması da yer alır.

Şeyh ve mürid bağlantısı başka iki eserle daha keşfedilmektedir. İlk büyük şeyhlerden Kuşeyrî'nin geniş tasavvuf risâlesine eklenmiş vasiyetidir. Kendisi burada, müridlere nefsi küçülten uygulamaların, herkese hizmetin önemini vurgular fakat aynı zamanda dervişleri şeyhlerin de günahahtan ârî olmadıkları konusunda uyarır. Bu kısım Orta Asya'dan Şeyh Simnânî'nin, velilerin eriştikleri mânevî tecrübenin farklı seviyelerini tanımladığı ve gerçekte nihâî amaçtan çok uzakta iken kendini mükemmeliyet derecesine erişmiş görene dair ortak kuruntuyu da içeren evliyâlık hakkındaki eseriyle tamamlanır.

Son seçmeler mutasavvıfların hayat hikâyelerinin yer aldığı eserlerden olup büyük mistik şair Mevlânâ'nın vefatından birkaç asır sonra yazılmış bir parça ile başlamaktadır. Ayrıca, sıradan ailelerden veya yönetici hanedanlardan gelen zahid veya âlim birkaç mutasavvıf kadının hayat hikâyesine ait bilgiler de yer almaktadır. Müslüman toplumlarında tipik olarak kadınların sesi halk içinde çok fazla öne çıkmadığından, belki de onlara, İslâmî mâneviyatı daha geniş kitlelere açma çabasında olan bu kitapta son söz hakkının verilmesi daha uygun olacaktır.

Çeviri yapmak zor bir görevdir ve her zaman tam anlam karşılığı bulunamayacağından bunaltıcıdır. Hatta çeviren, özgün anlamın yakalandığından emin olsa bile çevirinin ilk nüshası orijinal metne ve kelime dizilişine çok bağlı kalır ve İngilizcede ortalama okuyucunun çok zor anlayabileceği bir halde olur. Bahsedilen kaynaklar, anahtar kelimeler, alıntılar ve hatta cümlenin ana fikri bile tam olarak belirtilmemiş olabilir. Çevirmen genellikle ayrıntılı dipnotlar sağlamak veya çok kapsamlı bir tercüme üretmek -ki bu durum metnin yazarının çok âşikâr olduğunu düşündüğü bir konunun sessizce metne eklenmesiyle önceden belirtilmemiş bir bağlamı ortaya çıkarır- şeklinde iki seçenek arasında kalır. Bu çevirileri okuyucunun rahatça anlayabileceği hâle getirmek ümidiyle ben ikinci yolu tercih ettim. Alanda çalışan ilim adamlarının Arap harflerini takdimde kullandıkları işaretleri de kullanmadım. Çevirileri Arapça, Farsça ve Urduçadan yaptığımdan, isimden önce kullanılan ve nitelediği ismi belirleyen Arapça ek olan (harf-i tarif) “el” kullanılıp kullanılmamasına göre (Serrâc veya es-Serrâc örneğinde olduğu gibi) şahıs isimlerinin şeklinde bazı değişimler vardır. Bunların, kelimesi kelimesine bire bir çeviri olmamakla birlikte, geçmişte tasavvuf öğretilerinin nasıl anlatıldığına ilgi duyanlar için genelde, güvenilir ve erişilebilir olacaklarını ümid ederim.

Bu eserlerde okuyuculara başta biraz karmaşık gelebilecek olan (genellikle akademik çevirilerde çıkarılan) bir özelliği ben tercümede muhafaza ettim. Bu eserleri kullanan şeyhler ve müridlerinin Allah ve Hz. Peygamber’le diğer evliyâ için çok derin ve duygulu bir hürmetleri olduğu hatırda tutulmalıdır. Genellikle tamamı mübârek zevâtın adı geçtiğinde dualarını harflerle ifade edecek şekilde kısaca yazarak bunun üzerinde dururlar. Cenâb-ı Hakk’ın ismini muhakkak “En

Yüce” anlamında *Celle Celâlehu*’nun kısaltılmışı “CC” harfleri ve Hz. Muhammed’in ismini de çoklukla “Allah’ın selâmı ve rahmeti onun üzerine olsun” duası takib eder. Vefat etmiş olan bir velî² ise “Allah onun sırrını takdis etsin” veya “Allah ondan râzı olsun” dualarıyla anılır. İlk başta bu biraz tuhaf ve sıkıcı görünebilir olmasına rağmen eğer okuyucu bu cümlelerin dua şeklinde yazıldığını hatırlarsa bu durum, bu eserlerin okunuşu esnasında aslında var olan adanışın derecesini anlamaya yardım edecek bir hali ortaya çıkarabilir.

Nihayet, bu olağan dışı çalışmanın meydana gelişinde emeği geçenlere teşekkür etmek zevkini tadıyorum. Her şeyden önce bana bu kitabı fikir olarak ilk öneren Şambala Yayıncılık’ın editörü Kendra Crossen Burroughs’a teşekkürler. Aynı zamanda birçok müsbet ve teşvikkâr mütâlaaları sebebiyle *Şambala Tasavvuf Rehberi* kitabımın okuyucularına müteşekkirim. Her zaman olduğu gibi özellikle eşim Judith Ernst’e ilk nüshayı dikkatle okuyarak metni İngilizceye çevirmek hususundaki ayrıntılı tavsiyelerinden dolayı minnettarım. Hindistan’daki Aligarh Üniversitesi’nin Mevlânâ Azad Kütüphanesi’ne “Şattârî Tarîkinin Tefekkürleri” resimlerinin kopyalanmasına lütüfkâr izinleri sebebiyle müteşekkirim. Chapel Hill’deki Kuzey Carolina Üniversitesi’ne çok muhtaç olduğum bir dönemlik araştırma izni için teşekkürler. Burayı yaşamak ve çalışmak için böylesine zevkli bir yer haline getiren Kuzey Carolina’daki üniversitelerdeki meslektaş hocalara ve öğrencilere şükranımı kaydetmeme izin veriniz.

İlk mutasavvıfların eserlerinden seçtiğim bu küçük derlemenin, tasavvufu hem târihî bir gelenek ve hem de günümüz için bir kaynak olarak görüp merak edenlerin anlamalarına yardımcı olacağını ümid ederim.

2 Veli: Hak dostu

I. KUR'ÂN'I SÛFÎYÂNE ANLAYIŞ

İslâm'ın kutsal kitabı Kur'ân, tasavvufun her türlü yorumu için sorgusuz, merkezî önemdedir. Allah kelâmının iç mânâsını anlatmaya adanmış sayısız tefsirler vardır. Hem bazı yerlerdeki belirsiz simgecilik sebebiyle hem de Kur'ân'da birkaç sûrenin başında yer alan önemli ve esrarengiz harfler (Tı, Sin ve Elif, Lâm, Mim gibi) için açıklama yapmak gerçekten gereklidir. Kitabın sonundaki “Kur'ân Âyetlerinin ve Hadislerin İndeksi”ne kısaca bir göz atmak, tasavvuf düşüncesinin temel dokusuna Kur'ân'ın çok yoğun bir şekilde işlendiğini göstermeye yeterlidir. Benzer terimleri içeren âyetlerin sıralanmasıyla özgün yeni anlayışlar ortaya çıkmıştır. Bu bölümün devamı tasavvuf öğretisinin ilk el kitaplarından olan, Ebû Nâsır es-Serrâc'ın (vefatı 988) “Parıltılar Kitabı”ndan (*Kitâbü'l-Lüma' fi'l-Tasavvuf*, “The Book of Flashes”) seçilmiştir. İran'da mânevî öğretilerin âhenkli birleştirici unsuru olarak tasavvufun görüldüğü onuncu yüzyılda yazılmış olan bu kitap o dönemde İslâmî dinî hukuk ve öğretinin, tüm yönleriyle mistik yolun nasıl uyum içinde olduğuna dair tam kapsamlı bir resim çizmiştir. Serrâc bu seçili kısımda Kutsal

Kitab'ın, dinleyenlerin farklı anlayış seviyelerine hitap eden çok düzeyli bir yorumunun yapılabileceği üzerinde ısrar eder. İrfanın kademeleri fikri ve Allah'a yakınlık, tasavvufun mistik öğretilerinin temel karakterlerinden biridir.

Seçkinlerin Kitabı (*el-Lüma'dan*)

Allah'ın Kitabını Anlamak ve (ona) Uymak Üzerine
EBÛ NÂSİR EL-SERRÂC

En Yüce Olan Allah'ın Kitabıyla Uzlaşma (Uyum) Üzerine

Kur'ân'ın Kutsal Oluşu: Allah (Azze ve Celle³) dedi ki: “Sana Kitab'ı indiren Allah'tır, O'nun bazı âyetlerinin çok berrak anlamı vardır ve bazılarının ise anlamı teşbih yüklüdür” (K 3:7). Allah dedi ki: “Biz, inananlar için Kur'ân'dan şifâ ve rahmet indirdik” (K 17:82). Allah dedi ki: “Yâ Sin! Hikmet dolu Kur'ân hakkı için!” (K 36:1-2). Allah dedi ki: “Kur'ân derin bir hikmettir” (K 54:5).

Kur'ân'ın hikmeti: Peygamber dedi ki: “Kur'ân'ın mucizeleri, Allah'ın sağlam ipi sonsuzdur, sık sık tekrardan eskimez. Kur'ân'la konuşan hakikati ifade eder, Kur'ân (kendisiyle) yaşayana rehber olur, Kur'ân'la hükmeden âdildir ve Kur'ân'a bağlanan doğru yönlendirilir.” Abdullah bin Mes'ud'un (radiyallâhu anh)⁴ rivâyeti bir hadiste Peygamber şöyle buyurur: “İrfan arayan Kur'ân'ı incelemelidir çünkü onda hem eskilerin hem de yenilerin bilgisi vardır.”

Kur'ân'da Rehberlik: Yüce Allah buyurdu ki: “Elif Lâm Mim! Bu onda asla şüphe olmayan kitaptır. Onda gayba inananlar için yol göstericilik vardır” (K 2:1-3). Âlimler bu

3 Azze ve Celle(e): Aziz ve şâni yüce olsun. Bundan sonra^(ac) olarak kısaltılacaktır.

4 Radiyallâhu anh: Allah ondan razı olsun. Bundan sonra^(ra) olarak yazılacaktır.

sözle elçisine (Allah'ın selâm ve rahmeti üzerine olsun) indirilen Allah'ın Kitabında onlar için rehberlik ve açıklama olduğunu bilirler. Bu Kur'an'dır, îman edenlerin hiçbirinin onun Allah'tan geldiğine dair bir şüpheleri yoktur. Bu açıklamaya onlar, gözlerinden saklı olan hakkında Allah'ın onlara söylediği hakikati ikrar etmek anlamındaki gayba îmanlarından sonra, karşılaştıkları bütün dînî güçlüklerde başvururlar. Allah başka bir âyette şöyle buyurur: “Bu kitabı sana her şey için bir açıklama ve bir rehber, rahmet ve bütün Müslümanlar için güzel haber olarak indirdik” (K 16:89). Bu âyet, en yüce olan Allah'ın kitabından her harfin altında, lâyük olana tahsis edildiği kadarıyla bir anlayış hazinesi saklandığını, elbette onlar da gayba îman ettikten sonra âlimler arasındaki âriflere öğretir. Bunu Kur'an âyetlerinden çıkarırlar. Meselâ Allah'ın^(ac) buyruğu, “Biz kitapta hiçbir şeyi dışarıda tutmadık” (K 6:38) ve yine Allah'ın buyurduğu, “Biz her şeyi açık bir kayıtla sayıp yazmışızdır” (K 36:12) ve yine Hak kelâmı, “Her şeyin hazinelerine Biz sahibiz ve Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz” (K 15:21). Allah'ın “her şey” demesinin anlamı hakkında ise onlar, “Din bilgisinin/ilminin ('ilmu'd-dîn) her şeyi, en yüce olan Allah ile insanlık arasında meydana gelen mânevî durumların bilgisi ve benzerleri gibi,” derler.

Kur'an'ı sadece kalb-i selîm anlar: Bir başka âyette Allah (Celle Celâluhû)⁵ buyurur ki: “Kur'an en doğru olana eriştirir” (K 17:9), bu da onun (insanı) en iyi olana yönlendirmesi demektir. Âlimler arasındaki ârifler Kur'an'ın rehberliğinde yönelilen en iyiyle bağlantının yansıma (tedebbür⁶), düşünce

5 Celle Celâluhû: Şâni, celâli yüce olan Allah. Bundan sonra ^(cc) olarak kısaltılacaktır.

6 Tedebbür: Arapça düşünmek demektir. İki tür tedebbür vardır. 1-Mev'îza tedebbürü: Bir insanın kendisi ve durumu hakkında düşünmesi, 2-Hakikat ve mükâşefe tedebbürü: Kur'an okurken mânâsı üzerinde tefekkür etmek. Bu tefekkür âriflere

(tefekkür⁷), uyanıklık (teyakkuz), tezekkür ve okurken kalbin tamamen orada hazır bulunması (huzur-ı kalb) hallerinin haric olamayacağını bilirler. Bunu onlar Allah'ın buyruğundan da bilirler: “(Resulüm!) Sana bu mübârek Kitab'ı âyetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik” (K 38:29). Sonra ârif olan bu âyetten yansıma, düşünce ve hatırlamaya kalbin (o andaki) varlığı hazır bulunmadan erişilemeyeceğini anladı. Bunun sebebi Allah'ın (yüce ve güçlü olan), “Hakikaten (Kur'ân'ın) içinde kalbi olan veya şahit olurken dinleyen için bir yâdigâr (öğüt) vardır” (K 50:37) buyruğu sebebiyledir, işte bu da (o anda) kalbin mevcut olması demektir. (O kimse) kalbine diğer bir âyetin sırrı gelene kadar bu anlamı aklında tutar. O da Allah'ın “Kalb-i selim ile Allah'a varılan gün dışında, insanın zenginliği ve oğulları fayda vermez” (K 26:88-89) buyruğudur. Bundan sonra (o kişi), Allah onun kalb-i seliminde bütün yaratılmışlara namaz için imamete geçene dek bu mânâyı aklında tutar. Allah^(ac) buyurdu ki: “İbrahim Allah'a yakın idi ve Rabbine kalb-i selim ile geldi” (K 37:83-84). Ârif der ki: “Kalb-i selim sahibinin kalbinde Allah'tan^(ac) gayrı bir şey yoktur.

Kur'ân'ın engin mânâları: Sehl bin Abdullah Tüsterî dedi ki: “Zâhîde Kur'ân'ın her harfi için binlerce anlam verilse en yüce Allah'ın Kitabında bir tek âyetine verdiği anlamın sonuna bile gelemiz. Bu en yüce olan Allah'ın Kelâmıdır ve O'nun Kelâmı O'nun vafıdır.” Aynen Allah'ın sonu olmadığı gibi, O'nun Kelâmının anlayışına da son yoktur. Evliyâlar

mahsus bir tefekkürdür. [Kaynak: Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları: Ankara, 1997]

7 Tefekkür: Arapça düşünmek demektir. Mutasavvıflara göre iki türlü tefekkür vardır. Biri iman ve tasdikten doğup istidlâl sahiplerine, diğeri ashab-ı şuhûda mahsustur. Her iki halde de mutasavvıf Allah'ın zâtını değil, nimet ve kudretlerini düşünür. [Kaynak: Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları: Ankara, 1997]

sadece en yüce Allah'ın onların kalplerine açtığı kadarıyla Hak Kelâmını anlarlar. Allah Kelâmı yaratılmamıştır ve yaratılmışların akılları onun anlayışının sonuna erişmezler çünkü onlar geçicidir ve yaratılmıştır. En yüce Allah Kur'ân'ın rehberliğinden bahisle, Kur'ân için, "Allah'tan korkanların bir yol göstericisi" (K 2:2) buyurur.

Çağrının Özel Tabiatı ve Seçkinin Karakteri Üzerine

Velilerin seçilmesi: Sehl bin Abdullah^(ra) dedi ki: "Çağrı herkesedir fakat yol göstericilik istisnâidir." Yüce Allah'ın, "Allah kullarını huzur yurduna çağırır ve O, dilediğini doğru yola erdirtir" (K 10:25) buyruğuna değindi. Çağrının genel fakat yol göstericiliğın istisnâi olması göreceli üstünlüğe göredir. Çünkü Allah, rehberlik sürecinde iradeyi sadece kendisine doğru çevirir. Fakat O seçer, O sever ve seçtikleri çağırıldıklarından kendisine daha yakın olanlardır. En yüce Allah, Kitabında bu seçilmişlerden de bahseder. Bir yerde: "Hamd Allah'a olsun, selâm olsun seçkin kıldığı kullarına. Allah mı daha hayırlı, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?" (K 27:59) (Allah) Kendisi [selâm gönderdiklerinin] kim veya ne tür birileri olduklarını belirtmeden seçip ayırdıklarına selâm gönderir. Bu âyeti hâfızada tutarak bir başka âyeti hatırlayalım: "Allah melekler ve insanlar arasından elçiler seçer" (K 22:75). Bazı müfessirler burada geçen "insanlar" kelimesinden peygamberlerin anlaşıldığını söyler. Eğer bir önceki âyet göz önüne alınmasaydı seçilmişlerin sadece peygamberler olduğu söylenebilirdi. Fakat Allah buyurdu ki: "Biz Kitab'ı kullarımızdan seçtiklerimize miras kıldık. Bazıları kendilerine zulmederler, bazıları ortadadırlar ve bazıları da Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışrlar" (K 35:32). Elçilerle (Allah'ın selâmı üzerlerine olsun), Allah'ın

bahsettiği seçilmişler yani Kitab'ı miras bıraktığı inanan kullar arasında bir farklılık vardır. Aynı âyette Allah en yüce olan kendisiyle, onlar arasındaki mânevî hâl farklılıklarını açıklar: “bazıları kendi kendilerini incitir” ve bunun gibi. Seçim iki şekilde olur. Birisi peygamberlerin (Allah'ın selâmı üzerlerine olsun) seçimi; günahsızlık, ilâhî yardım, vahiy ve çağrının yayılması için. Müminlerin kalanı için ise salih ameller, faziletli çaba ve mânevî hakikatler ve haller için seçilmek.

Allah'ın emrettiği iyilikler: Yüce Allah dedi ki, “Her biri için bir şeriat ve bir yol hazırladık” (K 5:48) ve Allah buyurdu ki: “Eğer Allah dileseydi, sizleri bir topluluk olarak yaratırdı fakat O size vahyolunanla sizi denemek istedi, onun için iyi işlerde birbirinizle yarışınız” (K 5:48). Böylece Yüce Allah onlara ilerlemeyi, acele etmeyi ve her zaman iyi işler yapmayı emretmişti. Allah onlara ne tür iyi işlerde yükselmeyi buyurduğunu açıklamamıştı. Sonra birçok yerde (bunların) farklarını belirtti ve açıkladı, “Allah'tan korkanlar için bir öncü/rehber” (K 2:2); “Allah'tan korkanlar için bir teşvik” (K 2:66); “Allah'tan korkun” (K 2:41); “Allah'a karşı korku ile karışık hayranlıkla saygı duyun” (K 2:40); “onlardan değil fakat Allah'tan korkun” (K 3:175); “onlardan çekinmeyin, Allah'ın heybetinden çekinin” (K 2:150); “Allah'ı hatırlayın ki Allah da sizi hatırlasın” (K 2:152); “Allah'a güvenin” (K 5:23); “Allah'a ve elçisine itaat edin” (K 5:92); “Bizim (Allah) için çabalayanlar” (K 29:69); “şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur” (K 27:40); “Allah sabredenleri sever” (K 3:146); “size sadece dini O'na (Allah'a) has kılarak Allah'a ibadet etmeniz emredildi” (K 98:5); “Allah'a verdikleri sözü tutmakta doğru olan inananlar” (K 33:23) gibi âyetlerde örnekleri verir.

Bu dünyadan ayrılma: Ve sonra Allah, “mütevazı erkekler ve kadınlar, doğru erkekler ve kadınlar, sabırlı erkekler ve kadınlar, Müslüman erkekler ve kadınlar” (K 33:35) buyurdu. Kur’ân’da birkaç âyette Allah; tövbe, pişmanlık, tevekkül, kanaat, teslimiyet, hoşnutluk ile inatçılığı terk etmekten bahseder. Sonra Allah, “bu dünyanın zevki/eğlencesi azdır fakat Allah’tan korkanlar için öteki dünya daha iyidir” (K 4:77) buyurdu. “Dünya hayatının geçici menfaatleri vardır fakat varılacak en güzel yer Allah’ın katındadır” (K 3:14). “Bu dünya hayatı sadece oyun ve eğlenceden ibarettir” (K 6:32). “Bu dünya hayatı sadece aldatıcı bir eğlenceden ibarettir” (K 3:185). “Ahiret kazancını isteyenlerin kazancını arttırınız ve her kim de bu dünya kârını isterse ona da bu dünyadan verilir fakat onun ahirette bir nasibi olmaz” (K 42:20).

Nefsi terk etmek: Allah şeytan hakkında, “Şeytan sizin düşmanınızdır, bu nedenle onu düşman olarak görünüz” (K 35:6) buyurur. Allah buyurdu ki: “Nefsini kendine put edineni gördün mü? Allah’ın (kendi katındaki) bir bilgiye göre saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü?” (K 45:23). Allah buyurur ki: “İsyancı ve bu dünya hayatını tercih eden için ikamet cehennemdir fakat Rabbinden korkan ve nefsinin arzularına uymayan için ikamet yeri cennettir” (K 79:37-41). Yüce Allah’ın âyetlerinde birçok benzer şeyler insanlığı gayret ve kemâl arayışına, mânevî hakikatlerle bağlantıya ve onların niteliklerini benimsemek üzere, hakikat ve dürüstlüğe doğru yönlendirir. İnananlar bu emirleri almakta benzerdirler fakat mertebeleri ve o mertebelerin hakikatleriyle ilgileri farklıdır. Bütün müminlere hitap edilmektedir ve onlar üç kısma ayrılırlar.

Yüce Allah'ın Hitabını Duyanlar Arasındaki Farklar ve O Hitabı Alış Seviyeleri

İlk düzey; bu dünyayı sevenler: Bunlar Allah'ın hitabını duyup, kabul edip tasdik edenlerdir. İştiklari, bahsettiğimiz ve bahsetmediğimiz benzeri belirli âyetlere yoğunlaşırlar. Onlarla, bu âyetlerdeki emirlerin uygulaması arasında ve yüce Allah'ın söz verdiği ödülünden yararlanma arasında engeller vardır: Bu dünya tasaları, gafletleri, nefislerine uymaları, sorumluluklardan kaçınıp zevkleri tercih etmeleri, düşmanların isteklerine karşılık vermeleri ve nefsin aşırı arzu ve isteklerine eğilimleri. Yüce Allah kitabında bunları, “Nefsini kendine tanı edineni gördünüz mü? Allah onu kasten doğru yoldan saptırır” (K 45:23) şeklinde azarlayarak cezalandırdığını açıklamıştır. Allah buyurdu ki: “Nefsine uyan ve Bizim zikrimizi unutturduğumuzun kalbine itaat etmeyin!” (K 18:28). Allah buyurdu ki: “Affedici ol ve doğru olanı emret!” (K 7:199). Allah buyurdu ki: “İnsanlar kadınlar ve oğullara düşkünlüğü çekici bulurlar. [...] Ki bu, bu dünya hayatının zevkidir fakat en güzel dönüş Allah'adır.” (K 3:14). Sonra Allah^(cc) buyurdu ki: “Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takva sahipleri için Rableri yanında, altlarından ırmaklar akan, içinde ebediyen kalacakları bahçeler, tertemiz eşler ve Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını görür” (K 3:15).

İkinci düzey; Allah'ı dinleyenler. Bunlar arasında, Allah'ın kendilerine söylediklerini duyanlar ve onun çağrısına uygun yaşayanlar, pişman olup tövbe edenler, (Allah'ın) emirlerine uyanlar, mânevî halleri ve durakları yaşayanlar, yaptıklarını samimiyetle yapanlar ve mânevî makamlarında ihlas sahibi olanlar vardır. İşte bunlar yüce Allah'ın kitabında bahsi geçenlerdir ve Allah onlar için hazırladığını tanımlar: “Namazı kılanlar, zekâtı verenler, ahiret gününe inananlar,

onların yol göstericisi Rableridir” (K 31:4-5). Allah buyurdu ki: “İnananların ve erdemli işler yapanların makamları cennet bahçeleridir” (K 18:107). Allah buyurdu ki: “Erdemli yaşayan her kim olursa olsun, kadın veya erkek, inanandır ve Biz onlara güzel bir hayat ve ödül veririz” (K 16:97). Müfessirler “güzel hayat”ı (Ekber ve K dir olan) Allah’ın yaptıklarından râzı ve memnun olmak olarak açıklarlar. Sonra Allah buyurdu ki, “İnananlar mutludur” ve sonra onları şöyle tanımlar: “Namazlarında huşû⁸ içinde olanlar ve yararsız konuşmalardan kaçınanlar...” (K 23:1-3). Amr el-Mekki^(ra) dedi ki: “Kalplerde Allah’tan başka her şey yararsız konuşmadır.” Bu nedenle Allah, Allah’ın birliğini tasdik edenlerin Allah’tan başka her şeyden kaçındıklarını duyurur. Ayrıca Allah buyurdu ki: “Onlar, cenneti miras alanların mirasçılarıdır, ki onlar orada sonsuza kadar kalacaklardır” (K 23:10-11). Kur’ân’da onlardan sık sık bahsedilir. Allah onları anmak ve kendilerine zengin hediyeler vâdetmek süreti ile diğerlerinden ayrıcalıklı kıldı.

Üçüncü düzey: bilenler. Yüce Allah’ın deşindiği, kendilerine hitap ettiği üçüncü grup, Allah’ın kendilerini ilim ve haşyet⁹ sahipleri olarak görüp şereflendirdikleridir. Allah buyurdu ki: “Allah’ın kulları arasında ancak âlimler Allah’tan (gereşince) korkarlar” (K 35:28). Allah, “İlim sahipleri Allah’ın adaletle yönettiğine şehadet ederler” (K 3:18) buyurur. Allah, “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” (K 39:9) buyurur. Allah özellikle onlar arasında bir grubu seçer ve onlardan, “ilimde yüksek pâyeye erişenler” (K 3:7) diye bahsederek bu şekilde, onlara lütfettiği tarife başka bir anlam daha ekler. Ebû Bekir el-Vâsıtı^(ra), “İlimde yüksek pâyeye erişmiş olanlar”ın

8 Huşû: tevazu ile karışık saygı

9 Haşyet: Allah korkusu

ruhları gaybın gaybında ve sırrın içindeki sırda makam sahibidir. Allah onlara çok ilim verir ve başkalarından sakladığı Kur'ân âyetlerinin iç mânâlarını onlar için açar. Onlar ilim okyanusuna anlayarak ve daha fazlasını arayarak dalarlar. Her harf ve kelimenin altında (onlar için) saklanmış anlayış hazineleri ve harika mânâlar onlara yüzlerini açmak üzere beklerler. Onlar inciler ve cevherler getirirler ve hikmetle konuşurlar,” demiştir.

Velînin hikmeti. Onların arasında bir tanesi var ki şahit olduğu ayrıcalıklar ile karşılaştırıldığında okyanuslar [ona] bir damla tükürük gibidir. Bu ayrıcalıklarla, yüce Allah hikmetini peygamberleri, evliyâları ve ermişleri için saklamak sûretiyle onları başkalarından ayrı tutmuştur. Böyle birisi anlayış okyanuslarına bilinciyle, saf hatırlayışıyla ve kalp huzuruyla dalar ve kıymetli mücevheri bulur. Kelimenin türediği kökü, aslı bilen O'dur ve kaynaklarıyla karşılaşır. Bu sûretle başkalarını; tartışmak, çalışmak ve araştırmak ihtiyacından kurtarır. El-Vâsıtî'nin yukarıda bahsedilen sözünün yorumu budur ve Vâsıtî'nin söylediğinin açıklanması aynı zamanda Ebû Said el-Harraz'ın aynı konudaki beyanında da bulunur. Ebû Said (Allah'ın rahmeti üzerine olsun), “Allah'ın^(ac) kitabını anlayışın ilk basamağı ondakileri yaşamaktır (uygulamaktır) çünkü onda hikmet, anlayış ve yorum vardır,” der. İlk anlayış dinlemek ve şahit olmaktır, Allah^(ac), “Bunda akli olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır” (K 50:37) buyurmuştur. Yüce Allah, “Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir. İşte onlar akıl sahiplerinin ta kendileridir” (K 39:18) buyurmuştur. Kur'ân'ın tamamı güzeldir fakat doğru yolda olmak, anlayış